

Godot megjött

Jókai Anna regénye

ki élő irodalommal foglalkozik, gyakran tapasztalja, mit jelent a biztonságos értékeléshez szükséges távlat hiánya. Távlat most sincs, de van kataritikus olvasói élmény. Annyi már most megállapítható, hogy Jókai Anna gazdag életműve újabb fontos pillérrel gyarapodott. Legutóbb az immár százezres példányszámú *Ne féljetelek* volt ilyen pillér. A most megjelent regényt ott látom azoknak az – utóbbi öt-tíz évben megjelent – kortárs irodalmi műveknek a sorában, amelyek bizonyították, hogy az irodalomban újra föltehető bizonyos alapkérdések. „Honnan jövünk? Mik vagyunk? Hová megyünk?” (Gauguin). – Porszem létünknek újra egzisztenciális és metafizikai távlatra lehet.

Dantei pokoljárásra invitál bennünket ez az új regény, melynek lebegtetett tere és ideje (egyiket sem tudjuk pontosan elhelyezni) az új évezred hajnalának létmodellje. Poklaink skálája ez, maga a pokol, hiszen nincs olyan szemszög, amelyből mennyországunk látszódná. Mégis, a regényhősök (ha egyáltalán hősöknek nevezhetők) úgy találják, amiben élnek – ha nem is Kánaán, de – a jó lehetősége, feltétele. Pedig a terep igencsak bizonytalan. Olykor ferdére döccen, semmi kapaszkodó. A súlyyodó Titanic képe juthat eszünkbe – a hajóutasok halálfélelme nélkül. Deszkafal, csapóajtók, reflektorok – veszteséget nem jelentenek, félelmet nem keltenek. Sokféle életkorú, mentalitású ember él itt – múlt és jövő nélkül az örök jelenben. „Mint a vasreszelék, ha mágnes rántja össze, mindannyian két alakzatba tömörülnek.” Ki balra, ki jobbra húz. Némelyek pedig hol ide,

SZÉPHALOM
KÖNYVMŰHELY, 2007

hol oda. Ahogy Jókai Anna ezt a sok figurát mozgatja, s néhány ta-

láló vonással jellemzi őket, abban régi írói erényeit ismerjük föl: a megfigyelés pontosságát és a – minden irónia, szarkazmus ellenére érzékelhető – megértést, belátást. A sok megalázott, végül megszorítottágának tudatától is megfosztott „ügynevezett ember” számára a történetiség tudata éppúgy eltűnt, mint a világ egységben látásának igénye. Szegény Balassa Péter egyik példázata jut eszembe. Korunk embere örömmel töri szét a szemüveget, mert nem hisz abban, hogy értelmesebben láthatja, amit lát. Viszont egy megszámlálhatatlan lencséből álló kaleidoszkópot szerez be, mely példátlan színorgiát teremt. Csak kérdés, látunk-e így bármit. Összeáll-e az egész, vagy csak töredék látható mindennél? A regény sok-sok szereplője – a maga részérdeke, elfogultsága szerint – mindig csak egy pici szeletet lát, s ezen túl semmit nem hajlandó tudomásul venni.

Ebből aztán számtalan torzulás következik. Az olcsó vásári vircsaft szintjén látunk mindent. A reklám- és klipvilág idétlensége szinte fölismerhetetlenné teszi értékeinket. A káoszról ugyan kihallik néha egy tiszta hang („Én Istenem, adjál szállást, / meguntam már a bujdosást”) – töredékként, az eltűnt múltra emlékeztetve. Az európai és a magyar líra gyöngyszemei mint intertextusok (John Donne-től Juhász Gyuláig és József Attiláig) olyan világról adnak hírt, amikor még akadtak nemes lelkű, szenzibilis emberek. A fantasztikumot sem nélkülöző fikcióban az európai kultúra alapjai, fix pontjai pervertálódnak. A háromszög (köz-

pén a stilizált szemmel) ordítón üressé válik. Az „embertelen-emberi közeg” néha fényt kap ugyan, a sötétség azonban nem fogadja be a világosságot. Az ember története fény és sötétség küzdelmeként jelenik meg, s ezen a ponton a *Godot megjött* rendkívül izgalmasan lép párbeszédbe Nadas Péter három évtizeddel ezelőtti munkájával, az *Egy családregény végével*. Ott a János evangéliumából vett mottó sűríti, előre vetíti a mű legfontosabb jelentését, melytől Jókai Anna a *Godot megjött* zárlatában határozottan eltér.

Godot föltehetőleg „egy szakadt rocksztár”, érkezése „felhajtás”, „hajcihő”, „kész átverés show”. Hiszen „az egész életünk egy jól szervezett hakni”. Van, aki konzervatívnak gondolja, mások a határtalan szabadság jelképének. A táborban? karanténban? tudni vélik, jöhet ide akárki, „előnyös sajtó nélkül könnyen megbukhat”. Szolgálunk és védünk – mondja Michy és Masha: az előbbiben nincs hiba, csak a védelem „hibádzik”. Mindezt a regény elején, a 14. oldalon olvashatja a tisztelt befogadó. Minden jövőbeli olvasó figyelmébe ajánljuk: nem kell megjedni, minden műnek van úgynevezett referencialitása, valóságra vonatkoztatottsága. Ámde az irodalom – még ha az életből is táplálkozik – nem azonos azzal. Szomorú jelenünk apróságai magasabb szinten jelennek meg. Ami itt „valóság”, sokféleképpen kimondható. Ám az egyetemes kiszolgáltatottság, útvesztés, elbizonytalanodás, az „új rabszolgaság” (Ács Margit) csak az irodalomban, a művészetben szólítható meg.

A *Divina Comediát* író Dante a pokol mélységes bugyraiba pakolta ellenségeit. A legtöbb azonosítható, behelyettesíthető. De ki emlékszik ma már a guelfek és ghibellinek viszálykodására? De emlékezünk a sokféle bűnre és aljasságra. Az „ügyesen megbuherált státusát” féltő hórihorgas Posso (aki „széles táncmozdulatokkal” settenkedik elő, „mintha gólyalábakon mozogna”, s „mögötte az utolsó tűzijátépatronok robbannak”) könnyen behelyettesíthető, a

karikatúra, a groteszk, ironikus elrajzolás csak könnyíti a dolgot. Posso figurája mögött azonban nem csupán egyetlen személy rejlik. Az emberiség egyik arca ő – hatalmas világirodalmi háttérrel, leginkább talán a *Hamlet* végén Fortinbrasra emlékeztetve. A győztesre, aki nemcsak a hullák, hanem egy korszak eltakarításáról rendelkezik. Miként magatartások, mentalitások alaptípusaira ismerünk a regény egymást kiegészítő figuráiban, a párhuzamokban és ellentétpárokból. Pontosan úgy, ahogy Beckett drámájában Estragon és Vladimír alakjában. Godot-ra várnak, s amikor már-már azt hiszik, megérkezett, kiderül, Pozzo vezetí pórázon szolgáját. Jókai Anna regényében Posso a „médiasztárt” rángatja a mikrofonzsinórral...

Jól ismert világirodalmi művek felülírása korábban sem volt idegen Jókai Anna írói világától. (*Az ifjú halász és a tó*, *Az öreg halász és a tenger*, a *Vörös és vörös a Vörös és feketét*, az *Üdülő a mélyben* az *Éjjeli menedékbélyet* írta át.) A szövegek párbeszéde mellett a műfajok közötti átjárhatóság sem előzmény nélküli. „A dráma és a próza, a drámaszerűség és a prózaszerűség egyszerre, egymásban. Az a belső, rejtett dialogikus, amely nem a névvel jelölt szereplők párbeszédéből bomlik ki – és az az epikum, amely nem a cselekményben él” – ez állt egy 2003-as Jókai Anna-interjúban. Miközben persze párbeszéd is volt, meg cselekmény. A *Godot megjött* még inkább műnemi ötvözet, hiszen a szöveg jelentős része versszerűnek mondható. Közvetlen előzményei ennek a módszernek a groteszk humort és példázatoságot elegyítő kisnovellák, a redukciójuk miatt Mándyt, Örkényt idéző írások, melyek nem teremtenek teljes epikai világot, de így, csontvázszerűségükben valami ritkán fölfedezett lényeg tárul föl. A hangnemek, műfajok sokféleségének kitüntetett szerepe van az álomszerű közjátékban, melyben a „Hajléktalan Csonka Családdal” érkező „Néven-nem-nevezett Fiú”, miközben minden szereplőt megérint, mindenkinek a jobbik énjét szólaltatja meg.

A közös fájdalom, mely a hajdani sárga csillagos megbélyegzettektől a mai kisemizettekig oly sok (VIP-kapun kizárt) emberre vonatkozik.

Nehéz és veszélyes feladatot vállal, aki ma bármit is újra kíván gondolni. Jókai Anna a XXI. századi ember sorsát, „condition humaine”-jét (és itt nem Solohov *Emberi sorsára*, hanem Malraux regényére, *Az ember sorsára* gondolok) tárja elénk. Merész és veszélyes szerep az is, ha egy író ma-napság a rossz tapasztalatok, negatív létél-

mények ellenére sem hagyja olvasóját a teljes reménytelenségben. Godot megjön, de el is megy, ám a Fiú kicsavarja Sadot kezéből a táblát, megfordítja, s a másik oldalon a *szakadék* helyett a *folytatjuk* felirat olvasható. A történet nem végződik hepienddel. „A legfontosabb történetek nincsenek befejezve” (74. oldal).

A *Godot megjött* olvasók tömegét szólítja majd meg, sikerében nem kételkedem.

OLASZ SÁNDOR

Népben és nemzetben, alanyban és állítmányban

Vargha Domokosné: *Merre jársz most, Dombikám?*

egyik lírai jegyzetében Pilinszky János megkülönbözteti

NYITOTT MŰHELY KIADÓ,
2006

dig a gondviselőt, a bölcsen élő és ítélő szellemi atyát.

egymástól az írók, művészek között az „apákat” és a „fiúkat”. Nem csupán életkorról vagy családi helyzetről, inkább lelkialkatról és a tágabb közösségben elfoglalt helyzetről van szó. Félig-meddig játékos tipológiáját így szemlélte Pilinszky: „Ha Petőfi a fiú, Arany az atya. És hasonlóképp: Hölderlin és Goethe, vagy Mozart és Bach...” Eljátszhatunk mi is a gondolattal: Csokonai, József Attila, sőt a magas életkort megért Weöres Sándor is az örök fiú, míg Kazinczy, Babits, Illyés vagy Kodály az apa szerepében tűnik föl szemünkben. Valóban, írói alkat kérdése is, hogy valakit apának, felnőtt férfinak vagy örök gyerekek képzelünk el. Nem véletlen persze, hogy Pilinszky a fiatalon meghalt Petőfit, Mozartot említi fiúként, s a sokgyerekes Johann Sebastian Bachot apaként. Arany Jánost már harminc-harminckét évesen öregnek, a gondozásra szorult Hölderlint pedig még hajlott korában is gyerekek látjuk. A katolikus költő maga is „fiú” – és a szó az ő észjárásában Jézust és az önkéntes emberáldozatot (s a „tékozló fiút” is) jelképezi, az „atya” pe-

Vargha Domokos, dolgos és küzdelmes nyolcvan éve során, hétgyerekes családfőként csakúgy, mint írói témáiban, sőt az olvasó megszólításának módjában is kimerítette az „atya” fogalmát. *Pater familiasként*, azaz családapaként éppen úgy, mint írástudóként. Nem véletlenül utalt gyakorta Németh László *nagy családfelfogására*, a társadalom egyik legfontosabb elemének tartva a családi közösséget. Tanító hajlandóságát sem tagadta, csupán arra ügyelt, hogy amikor a nagyközönségnek átadta tudását, a didaktikus hangvétel ne nyomja el írói, sőt költői érzékenységet. Vargha Domokosné – az író özvegye – így vall erről jogos elfogultsággal: „Te mindig elsősorban a nemzet tanítójának tartottad magad, én legjobban a nyelv mesterét, a nagy magyar költők utódját szerettem benned.”

Vargha Domokosné (ő anyakönyvi formájában használja férjétől kapott családi nevét) *Merre jársz most, Dombikám – Ötvennégy közös esztendő kései krónikája* címmel örökítette meg az író alakját, életútját, valamint írói és közéleti működését. Műve vallomás és dokumen-

tum. Összefüggő pályaképet helyettesít, amíg meg nem születik az író monográfiája. A dramaturgiai képzettségű, idősebb korában csilágászati dokumentációval foglalkozó Vargha Domokosné – lánynevén Stolte Magdolna – bő hatodfél évtizeden keresztül élt a legszorosabb emberi szövetségben az íróval, ide értve a másfél börtönévet is, amikor csak a ritka beszélőkön vagy levélben érintkezettek. Közben fölnevelte hét gyermeküket, és idővel az unokák gondozásából is kivette részét, szellemi partnere, első olvasója – „lektora” – és tanácsadója volt a közügyekben fáradozó írónak. Az írófeleségeknek ahhoz a nem túlságosan gyakori válfajához tartozik, aki nem csupán a biztonságos hátteret teremti meg férjének a szellemi munkához, hanem első olvasóként érezteti vele a nélkülözhetetlen befogadói szempontokat, és tanácsaival, észrevételeivel egy kicsit az életmű társ-szerzője lesz.

Megnyugodva vettem tudomásul, hogy a címben jócskán jelzett vallomások jelleg semmit sem von le a könyv értékéből. Épp ellenkezőleg: az érzelmek nem hivalkodó, de őszinte jelzése hitelesíti Vargha Domokosné szerzői pozícióját. Miért is lenne hűvösen tárgyilagos akkor, amikor kettejük szövetségéről, az egymásra találás szépségéről, küszködésükről, a sokszori gyermekáldás örömeiről-gondjairól szól, vagy amikor a hosszú ideig tartó elszakadás fájdalmára emlékezik. Vargha Domokosné mégsem akar mindenáron mintafeleségnek vagy mintanyának látszani. Szerzői alázata főhivatású írók számára is példaadó. Ahogy írja, házasságuk ötvennégy éve folyamán többször is eljutott a testi-lelki teljesítőképesség határáig, a kisebb-nagyobb idegösszeomlásig. Volt oka rá bőven, már az 1948 körüli idők politikai légkörében, amikor Varga Domokos egy cserkészlapot szerkesztett, és a „fényes szellőket” is a betiltott cserkészmozgalom vitorlájába fogta, majd a Rajk-per idején, amikor a feleség egyik rokonát, Stolte Istvánt is vád alá helyezték, vagy 1957–58-ban, a börtönévek alatt. Mégis vonzó példát ad, nem csupán

mértéken felüli vállalásaival, hanem tárgy-szerűségével is, mert mindig közérdekű dolgokról szól. Nemcsak akkor, amikor a család sorsa szorosan összefonódik a magyar történelem bőven vett fél évszázadának legsúlyosabb próbatételeivel, hanem akkor is, amikor a megnyugvás és a közös élet köznapjait örlik boldogan és szomorúan.

Bőségesen felhasználja a szerző Varga Domokos levelezését, önéletrajzi regényeit és a közéleti emberrel kapcsolatos különféle dokumentumokat, például a bírósági periratokat. Az összekötő szövegek személyes hangúak – Vargha Domokosné mindvégig tegező módban, férjét maga elé képzelve eleveníti föl a közös emlékeket, de amikor csak lehetséges, idézi az író műveit, levelezésüket vagy más, hiteles forrásokat. A könyv értékeihez tartozik az életmű ismertetése. Nem annyira elemzések ezek, mint inkább a beavatott olvasó reflexiói. Ezek, az élményszerű észrevételek sokasága mellett, az elfogulatlan bírálatot sem nélkülözik. Milyen találó cím a *Kutyafülűek* vagy a *Kamaszkrónika!* Ezzel szemben joggal kérdőjelezi meg a szerző a *Tisztelt család-om-od-ja* könyvcím mesterkedtségét, egy-egy könyvrészletben a túlzott érzelmességet. Mint amikor bármely kedves írónk művében kifogásolunk valamit. A bensőséges viszony az őszinte bírálatot sem nélkülözheti. Az életrajzi elemek és az ismertetett művek általában szerencsésen találkoznak az emlékirat-, ugyanakkor monográfiászerű könyvben – Varga Domokos számos regénye szól saját gyerek- és kamasz-koráról, illetve családjáról, s ezek az életút mellékösvényeinek bejárására is alkalmat adnak.

Tanulságos a korrajz, a házaspár összeismerkedésétől, 1947-től az író 2002-ben, nyolcvanadik évében bekövetkezett haláláig. Igen változatos, sorspróbákban bővelkedő történelmi időszak ez. Meg kellett küzdeni az elemi szűkösséggel, a félelemmel és a biztonságihiánnyal. A lakóhely, az élelem, a ruházat mellett az elfogadható munkakörülményekről is gondoskodni kellett. És meg

kellett őrizni a jó hírnevet, a tisztességet. Lakást szerezni sosem volt könnyű, de ma már elképzelni is nehéz, hogy miképpen tudott létezni a hét-nyolc tagú család ötvenegy négyzetméteren, különösen, ha hosszabb-rövidebb időre különféle „menekülteket” is befogadtak. Az ötvenes években és a hatvanas évek elején pedig így éltek Vargák – írószanatóriumnak éppenséggel nem nevezhető körülmények között születtek Varga Domokos korai művei. Ez is megkapóan hitelesíti Varga Domokos társadalmi harcait: a nagyobb közösség, a nemzet megmaradásáért folytatott közírói tevékenységét. Publicisztikájában Varga Domokos méltó elvbarátja volt Fekete Gyulának; leginkább ők ketten vállalták magukra a népességfogyatkozás jelenségeinek és okainak mélyreható feltárását, az ijesztő folyamat és az iránta való közöny elleni vétőzást, a jobbítás sürgetését.

Kibontakozik a könyv lapjain az író politikai világnézete is – nemzedékének ahhoz a sok-sok értéket felvonultató értelmiségi vonulatához tartozott Varga Domokos, amelyik katonakorban vészelte át a második világháborút, fiatalságának természetes lendületével fogott hozzá az ország újjáépítéséhez, és azonosult a közösségi társadalom elvével. Ezt az elvet, ezt az eszmét sajátították ki, és fordították a nemzet ellen az idegen gyarmatosítás hazai eszközeibei, és az ellenük folytatott harcban állt össze a „revizionistáknak” az a népes tábora, amely 1956 októberében, az idősebb írőkkel, az egyetemistákkal és a még fiatalabbakkal együtt, igazabb és járhatóbb útra akarta terelni a magyarságot. Varga Domokos a Bibó István által kijelölt demokratikus nemzeti program tevételes képviselőjében bukott le a forradalom utáni hónapokban, ezért kellett (akkor már hatgyermekes családapaként) másfél évet börtönben töltenie. (Emlékszem arra a nyilatkozatára, amelyben fölidézte, miként lett fültanúja a szomszéd cellában Losonczy Géza halálának; a politikus, akit éhségsztrájkja miatt mesterséges táplálás örvén halálra kínoztak,

a Nagy Imre és társai ellen indított per egyik fővádoltja volt.) Varga Domokos töretlenül megőrizte demokratikus és szociális gondolkodását, ragaszkodását a független és szabad Magyarorszáért. Közösségszervező nyílt egyéniség volt, ezért sosem érezte magát magányosnak. Nemcsak írásaival, hanem személyes példájával is tanít, nevel.

Az író egyéniségét sok kedves részlet is megőrökíti a könyvben. Egyebek közt érces beszédhangját, amelyet a szerző egy helyütt „Dombi kántori hangjának” nevez. Erről eszembe jut közös kollégánk és barátunk, Lázár Ervin szava: „Dombi azért beszél mindig olyan hangosan, mert otthon hét gyereket kell túlkiabálni, ha valamit közölni akar.” Az életrajzból az is kiderül, hogy az író már fiatal cserkészvezetőként is első volt az éneklésben és a vitákban, és előadásai öregkorában is mindig nagy tapsot arattak az írószövetség gyűlésein s a könyvbemutatókon.

Szívesen idézem föl Vargha Domokosné könyvének azokat a részleteit is, amelyek az irodalmárt, az ifjúsági író és a tankönyvíró méltatják. Varga Domokost az aggályosan pontos stilisztá oldaláról ismerem meg közelebről, előbb az *Élet és Irodalom* szerkesztőségében, a hatvanas évek végén – akkoriban született legkisebb gyermekük –, majd a Tankönyvkiadóban, ahol az általános iskolásoknak írt olvasókönyveit gondozták, illetve gondoztuk. Innét nézve a nagy pedagógiai szenvedelmű Móra Ferenc utódjának tetszik. Kitérnék a Hét Krajcár Kiadónál megjelent *Íróiskola* című könyvére is, amelyet kezdő és haladó tollforgatóknak, újságíróknak és irodalomárokknak szánt, s mindazoknak, akiknek az irodalmi olvasmányok nemcsak közvetlen élményforrást és műveltséganyagot jelentenek, hanem valami mást is: az anyanyelv szeretetét, a stílusérzék, az esztétikai és nem utolsósorban az etikai érzék tudatos fejlesztését. Nálunk furcsa módon gyakran szembeállítják a Veres Pétertől eredő „népben-nemzetben” gondolkodást az „alany-

ban-állítmányban” való – vagyis helyes magyarsággal megfogalmazott – kifejezőmóddal. Varga Domokos könyvének minden mondata érezteti: a kettő egy és ugyanaz – nyelvünket törve, tollforgatókként aligha szolgálhatnánk a népet és a nemzetet.

Vargha Domokosné könyvére bízást támaszkodhat a jövő irodalmára, amikor

majd részletesen elemzi az író életművét, s a regényeket, a szociográfiai és közírói alkotásokat a társadalmi-szervezeti harcokkal s a nagy családban tartalmasan leélt „magánélettel” együtt, velük szerves egységben tárja az utókor elé.

ALFÖLDY JENŐ

Napba nézők

Kő Pál, *a szárnykészítő*; Petrás Mária, *a hitbe égető*;

Olasz Ferenc, *a Napba néző*

(Szövegek: Németh Miklós Attila)

Kad azért csoda | M Á S S Z I K I A D Ó ,
Mária országában, | 2 0 0 6 , 2 0 0 7 .
túl visszafordíthatatlan,
pazar pazarlásainkon, örökösen „nagy ínségben lévén”, csak megvagyunk mindmáig. Csoda, hogy mindenféle rafinált, szisztematikus, anyagi, erkölcsi, politikai ellehetlenítés ellenére maradtak vállalkozók, könyvkiadók, pénzügyi magánhősök – régi szép szóval: mecénások –, akik a magyarság sorskérdéseinek vállalása, képviselése nevében mozdulnak, nem pusztán szóval, cselekedettel is.

Csak azért is!

Ilyen összefogás napjainkban a Masszi kiadó gesztusa, amely már egyéb, fontos ügyekben a Püskivel karöltve, korábban is kiállt több évszázados értékeink felmutatása mellett. Mint ahogy a Bedő György vezette Cairos kiadó is, és még hál’ istennek, sorolhatnám. Vagyis van még kezdeményező erővel felkardosított ellenállás! A Masszi Péter, Erdei Kata, Kemény András, Németh Miklós Attila alkotta csapat magyar „vezényleti nyelve” oly közel igazítja szellemünkhöz, szívünkhöz a Teremtők című könyvsorozatot! Működésüknek, remélem, egyáltalán nincs vége, etikájuk, erkölcsiségük nem hajaz majd az ingerkedően „közszolgálati”-nak nevezett ma-

gyar rádióban tapasztalt tervszerűen lezüllesztett állapotokra. Megmaradásunk kivérzett történelmi szövetét, miként Pilinszky fogalmazta volt, nemezét, sőt nemezítését is beleértve, továbbra is hozzáemeli a világgépzelethez. Támogatja a magyar képző- és építőművészet ma élő, talentumos, jellemzilárd, meghatározó nagyjait.

de nem úgy, mint az Utolsó vacsorához. Amiként például Petrás Mária *Panaszkodás Istennek* című kifakadása, melyben a csángósággal szembeni ellenérzéseken, igazságtalanságokon, félreértéseken, megkülönböztetésekön haragudott fel: benne jár, helyet foglal – követel? – az Olasz Ferenc-i nagy ívű életműben. A Petrás-könyv ajánlását pedig egyik korábbi mestere, Kő Pál szobrászművész írta, továbbadva az életfáklyát, a küldetéslángot. Ám annak előtte, mint a Teremtők sorozat „első könyvese”, kötetében felmutatja szépségbe és hatékony erőterbe ágyazva többek közt Melocco Miklósról, Somogyi Józsefről alkotott szobrait. Olasz Fe-

gyar rádióban tapasztalt tervszerűen lezüllesztett állapotokra. Megmaradásunk kivérzett történelmi szövetét, miként Pilinszky fogalmazta volt, nemezét, sőt nemezítését is beleértve, továbbra is hozzáemeli a világgépzelethez. Támogatja a magyar képző- és építőművészet ma élő, talentumos, jellemzilárd, meghatározó nagyjait.

renc könyve elé pedig, amely fotóművészete gyöngyszemeit tartalmazza, Makovecz Imre – véle sokszor foglalkozott ihletetlen munkássága során a NAPBA NÉZŐ – vésett veretes, pontosabban, az igazsággal felvértezett szavakat. Tehát a „hasonló a hasonlónak örül”. Innen nézvést legyőzhetetlenek vagyunk-volnánk, és miért ne néznénk efelől? Már a tartalékok miatt is, azokat még nem éltük föl végleg. Vagyis hát a remény azért zöld, mert tele van vitaminnal.

„Vétkesek közt cinkos, aki NÉMA”, mondta volt a költő, korunkat tekintve nem is kevés érvénnyel. De ez esetben, aki most a művészek életérzését, gondolatait, hitvallását betűformába foglalta, jóféle cinkosságot összeesküvést vállalt a sátáni erők ellen: Németh Miklós Attila egy másféle elnémitatásra szánt levante. Aki tud és mer szólni, bár a fa kemény, a fejsze nehéz, tán mert az égből hulladozz alá, de azért az erdő suttog, és nem úgy, mint a haraszt, amely olykor brutálisan zörög.

„Műveld a csodát, ne magyarázd”, írta Nagy László költő kinek e sorát nem sikerült közhellyé züllesztetni, mert teremtpárti, mert Isten melletti, mert egyértelműen és rejtelmesen is igaz. És kell a magyarázat mégis, a megközelítési pontok kijelölése, mert előfordulnak – nálunk különös gyakorisággal – történelmi időszakok, amikor kötelesség, nemzeti érdek a csodát, amely a miénk, értünk van, felhordozni, hogy ne idegenedjünk el, hogy a bizonyosság erejével leljünk magunkra, és ne csak spirituálisan, de a sejtéig hatolóan termékenyen éljük meg a távlatainkat, amely azt is jelenti, hogy – akarják bárkik – nem vagyunk kiiktathatók a világból.

Megvilágítani, beavatni, ablakot nyitni, mert bebádogoztak minden ablakot, már elég régóta s megint. A Juhász Ferenc-i múlt idő aranyága sem képes e zártságban behajlani, akkor a jövővel ki fogja, tudja beojtani?

Természetesen a csoda lényegét, akár a születését megragadni nem lehet. Körülményeit „technológiáját” igen. De: hétköznapi nyelven lehet-e a megfelelő mélységben értelmezve kérdezni, s a választ, amely oly-

kor szikáran maga a mű, adekvátan lefordítani, mint egy másik, magasabb dimenzióban munkálkodó lélek feleletét? A jóakarattal ellenére veszélyes lehet a félreértés, a kockázat. Kiegyensúlyozni elsősorban a szeretettel, az intelligenciával lehet, itt-ott a bölcs időt, akár helyettesítve is, avagy marad a nagy rosta, amelyen át kihullani olykor kifejezetten fényűzés. Ebben a kivételes és kivételezett helyzetben az írónak, aki érthetően, benső igényessége miatt is, jogosan, nem akar megrekedni egy szokványos intellektuálisan némiképp alárendelt, narrátori szerepben, nehéz a helyzete: lent is van, és fölébe is akar nőni e nemes, bár inkább hálátlan szerepnek. Ha egyáltalán szerep az, hogy manírok nélkül önmagunká szeretnénk lenni, maradni, miközben megváltoztató, sodró erőket fogadunk be. Innen aztán a megannyi remek írói lelemény, merész képzettársításra alkalmas könyvcím: *Kő Pál, a szárnykészítő* – kötetbéli szobrait Nemes Péter fényképezte hozzáértéssel, nemesen. Én pedig elképzelem „Lujost”, az életigenlőt, Daidalosznak meg önmaga fiának, Ikarosznak, amint önerőből és nem spanyolviaszból szárnyat eszközöl a majdani halálos kalandhoz, hiszen a helyzet partedli nélkül is büfögtetően „napközis”. Pegazus meg addig is szántani megy a magyar ugarra, nem delelni.

A következő Teremtő, *Petrás Mária, a bit-be égető* a kerámiákat az egyetemes kultúridő számára Legeza László fotóművész örökítette meg. A könyvcím, „ingerküszöb”. Látom fölgyúlni az inkvizíció tüzeit és az örökmécsékét is. Ki tudja melyikből lett a másik. Miféle hagyatékon osztozunk? Idézek egy „Mária-percet”: „...hiszem azt, hogy a pillanatokat kell megteremtünk a csodákhoz... Szerintem ez a művészet... ennyi az egész.” Amely, már én teszem hozzá, elég régóta eltörött, s amely, mint tapasztaljuk: részekben lobban. El kéne dönteni: egy disznópörzsölés meghitt tüze jobban tudna egyesíteni, mint egy országégés? Tétézzük európaibbá egy végső goethei sóhajjal: „mehr Licht, több fényt”! No, aztán lássatok, ha mertek!

És akkor írói címadó leleményként az egyik legvalószerűbb magyar paradoxon következik: *Olasz Ferenc, a Napba néző*. A Nap, amelybe Vörösmarty szerint, látni vágyó nem tekint, amellyel Petrás táplálja örökmécseit s Kő Pali a mulandóságot provokáló szárnyait kísérti meg.

Nézzetek a Napba, sugallja az író is, engedvén talentumos társai sugalmazásának. A káprázat még nem vakság, lehet, magasabb síkú szellemi tér még akkor is, ha valami evilágból elvesz, de úgy foszt meg, hogy a régen nélkülözött szabadságot szerviti hozzád. A mankó becsülettel vállalt egyszerűsége ehhez képest jóval alattomosabb.

A könyvek szereplői, úgysis, mint korunk áldozati hősei, a matematikai törvénynek is ellentmondót képviselnek, nevezetesen, nem ismerik el, hogy a részek összege egyenlő az Egésszel. Már Trianont illetően is igazunk volna, de ez több annál, mert ez a Teremtés magasabb rendű, emberi mércével nemigen mérhető, illetve fölfogható rendező elvét jelenti. Kiállást és meggyőződést ez univerzális lépték mellett. „A mindenséggel mérd magad”, hogy szóljam el magam középiskolás fokon. Ha a részek minden esetben egyenlők volnának az Egésszel, akkor például egy bal esetben elhunyt, boncasztalra kerülő embert mechanikus módon össze lehetne fércelni, varázsolni egésszé, és akkor fölkelne és járna. De nem tud. Ennyit a számtanról. Ám a Szent Lélek segítségével olykor igen. Jelenválósága a három könyv szereplőiben átütő erejű. Munkásságukat befogadván, az a rendíthet-

len érzékelésünk, hitbéli meggyőződésünk, hogy alkalmasint egy szobortorzó is lehet több – elevebb –, mint egy valóságosan élő ember. Merész állításnak tűnhet, de mint Istentől, némi tanulmányozás után, magától is tudható, a teremtés kockázatos műfaj, a tét olykor beláthatatlan, a Teremtés hátulütője és rangja, hogy képeses legyen az alkotó abba, amit megálmodik, életet lehelni. De akkor az éljen is! Tetszhalott néppel, éppen mert-hogy vállalod, magad is mumifikálódsz, de ez nem a mi formánk, a tehetetlenség fölé nem kívánczik irdatlan gúla. A teremtés folytonosság, hiszen a lét (Léthe) igazságmély mederben kanyarog. S ha a holló hollónak szemét nem is, de ez az erő kívázza a maga érvényes útját. Kő Pál szobrász mondja: „...az én őseim védték Európát. Hunyadi János vagyok!... Én kaparjak azért, hogy „européer” legyek?... hallják már meg végre, hogy mit üzen a világnak a Nándorfehérvárnál megkondított déli harangszó! És ebből a felemelő összecsengésből rekesztik ki évszázadok óta például a csángó magyarokat?

Mi a három, más-más karakterű művészen a közös? Az, hogy nagyon mélyről jöttek, érkeztek, onnan, ahonnan Dé profundis, kiáltunk az úrhoz. Mondá József Attila... „aki dudás akar lenni, / pokolra kell annak menni...”, és mondá Olasz Ferenc „Isten jelenléte nem szorítkozik egyetlen napra, a vasárnapra”.

Ilyenkor érzem, a pokol elfakul, és diadalmasan szól a dudaszó!

DÖBRENTÉI KORNÉL

A Hitel januári számának szerzői

Ablonczy László (1945)

Budapest

Alföldy Jenő (1939) Kecskemét

Bakos István (1943) Budapest

Csernus Tibor (†2007)

Domonkos László (1951)

Budapest

Döbrentei Kornél (1946) Budapest

Farkas Arnold Levente (1979)

Nagyvárad

Filip Tamás (1960) Budapest

Kiss Hermína (1977) Debrecen

Lisztóczky László (1941) Eger

Mórocz Zsolt (1956) Kőszeg

Nagy Gábor (1972) Vasszécseny

Olasz Sándor (1949) Szeged

Szakolczay Lajos (1941)

Budapest

Szentmártoni János (1975)

Budapest

Várdy Béla (1936) Pittsburg

Vasadi Péter (1926) Budapest

Wodianer-Nemesuri Zoltán

(1948) Budapest

Alkalmi otthonok

Kürti László első kötetéről

Kürti László első kötetében a nyugalomba ágyazott két-

PARNASSZUS KÖNYVEK,
2007

közt kutatok, / oda gyűjtök minden kurtát / s jó szándékú vén

segek, ellentétek hangján szólal meg. Letisztult gondolkodásmódját, átgondolt lírai világát a szövegalakítás biztonsága hatja át. Kalász Márton így jellemzi az első kötetes szerző műveit: „Kürti László verseit többnyire meglepő, sajátos ironia indítja, amely (legalábbis bennem, olvasójában) fájdalomba is átcsaphat. A fanyar derűt mindez aztán törli is, nem is kíváncsiságunkból. Egy sejtelmet, s nem pillanatokra, mindig életre kelt: fölkészítés mind e jelen s jövő idejű, párhuzamos költői megnyilvánulás mivé változhatik körülöttünk a lét, a tudat, a szellem, erkölcsünk s lelkületünk? Mindenképp: egy költészet teljesedik, vélném, számunk láttára egyéni hangon: nyelv, gondolat, korszerű szemlélet s közösségi tartás szerint.”

A világos elképzeléssel felépített kötet három ciklusból áll (*Kék szirup, Használati útmutató, Kiművelt halál*), melyek a köznyelvi, profán beszéd retorikáját követő hangon a változás–változtatás–változtathatóság örök problémáit tárják föl.

A felszabadult intellektus és humor, mint egységesülő tendencia, dinamikai mozgást biztosít a költemények látványterében. A kontrasztok játékosága, lüktetése és az áttetsző önironia irányítja a figyelmünket a nyitány funkciójába helyezett kezdő darabban is. A szikár, távolságtartó, színjátékos hangokra épülő világát vibráló, lüktető ritmussal tárja elénk: „aki engem útra indít / jobb ha utánam se néz. / Dolgom helyén ami virít / nem rököny és nem penész, / mert ma inkább nihilista / vágyaim

papot” (*Költözöm*).

Ebben a versben az ellentétek iránti fogékonyság is megfigyelhető. A mondani-való és a szöveg szövete közötti feszültséget a szavak hangsúlyozásával érzékelteti: „Kertem végén mélyre ásott / jó barátom: komo(n)dorom. / Kutyaévben tisztes idő / a nyolcvannégy, hogyha mondom” (*Komodor '84 kontra notebook*). A szokatlan, dinamikus hangzású szavak sok más versben is tág teret engednek az asszociációs értelmezési lehetőségeknek (*Szlengetem, Freidrich giccse, Béke heringway poraira stb.*).

A kommunikáció mai formáinak regiszterei úgy jelennek meg a versekben, hogy a technológizált társadalom szövegvilága és a költő saját sorai egymásra vonatkoztathatók, ugyanakkor megfigyelhető egy finom lüktetés közöttük: áttűnnek egymásba, majd elválnak egymástól. A regiszterek játéka diszkurzívan összetettebbé teszi a verseket. Sok esetben a regiszterek közötti ellentétek kidomborítása iránti fogékonyság határozza meg a versek szerkesztésmódját is: „Enyhén kopott bikacsököt bármi lesz is beveszünk, / csak tessenek már szólni vagy kezelni, / hogy kinek a háza előtt álljunk meg, / ha végképp megveszünk!” (*Futás idegen tollak után*).

A szűk létezésben a szabadságvágy felfokozódik, s ez a vágy saját testéből is kioldja a versben megelevenedő alakokat. A test a gondolat alkalmi otthonává válik, majd terhet levette egy anyagi világon túli dimenzió vízióját teremti meg: „Egyáltalán hol az a föltámadás, / így vajon akarnám-e

még, / hisz fiatal, feszes testem meredt és lila. / Finoman foszlik minden izma, idege. / Még ha muszáj is vajon szabad-e / a lelket odabízni másra, ez születő, új testre, / s az űrt megszakító első, tehetetlen ordításra?” (*Még egy kérdés*). Kürti László költői világgképét olyan típusú szakralitás jellemzi, mely a hétköznapi élethelyzetekből mint átmeneti állapotokból való kimozdulás vágyaként realizálódik.

Motivikus eszköztárában a szerelem a kontempláció és a szenvedélyesség ellentétében mutatkozik meg, ám mindkét dimenzió az átmenetiség, a mulandóság által ölt testet: „Volt, amikor nagyon szerettelek, de romlandóak vagyunk, úgy / éreztem / a hétköznapi rutinjai, a mindennapi túlélés lövészárkaiban / érzékszerveink, / ítélőképességünk nemcsak eltompultak, de végképp tönkre is mentek” (*Szívárgó, feslett*). A női princípium tehát nem az örökkévalóság és a termékenység szimbóluma, hanem éppen ellenkezőleg, dekomponáló jellegűt.

Az érzelem és a gondolat megjelenési síkja sok esetben a test. Az anyagi jelenléttel való kapcsolata pedig a halál motívumában mutatkozik meg legerősebben: „ez már a test önkívülete. / Mindent értesz? / Ismered az utat? / Sikerül odatalálnod / ebben az állapotban? / Jártál, hittél már ott a bármiben? / Elszánt vagy és fölkészült. / Tè tudsz és nem szégyellsz / kezdőként meghalni előttünk” (*Átváltozás*).

A költeményben a test leépülését szépités nélkül ábrázolja, ugyanakkor a naturalisztikus megfogalmazást is kerüli. Nincs idő, csak a szervezetek működése létezik. Olyan nyelv teremődik meg, amely egyenletes, sima előadásmóddal, mégis deklaratív módon szólal meg a két véglet között, hangsúlyozva az átmenetiség állapotát: „Ostoba izmok és reflexek / levegőért kényszerítik tested. / Érzem én / a makacs test kényszereit, / fuldokló verejtékeit. / A tájékozatlan szív meddő artériáinak / tapintatlan lökődéseit.” A forma így a tartalom allegóriájává válik, egyben egymás ellentéiteit

is képezik, hiszen kompozíció és dekompozíció kettősét alkotják.

A lírai pillanatképek a mozgó, áramló világba kimerevített kompozíciókkal avatkoznak be: „Lépek az utcán: / európai vadon / éget a nap, előzgetem / szikkadt csikkek közt fajom. / Cipők talpmintái előttem, / olvadt szurok, / lombok gerléi búják: / belépusztulok” (*Séta*). A világ jelenségeire mint folyamatokra tekint, azokat egymásból alakuló elemeknek fogja föl, s nem rögzít ez állapotot azzal, hogy kijelenti: van.

A költő számára a létezésnek nincs stabil vonatkozási rendje, maga a lét is egy köztes dimenzióba kerül. Ez válik a költő számára létélménnyé, és ez teremti meg az analógiás gondolkodásmód alapjait is. Az értékek viszont nem kérdőjeleződnek meg, hiszen minden emberi esendőségre részvétellel tekint, s ez a részvétel teszi megalapozottá világgképét, kimerevíti a lelassulni képes időt.

A fiatal költő nemcsak apró műhelymunkák létrehozását tűzi ki célul, hanem a globális, kollektív gondolkodás is ugyanolyan erős indíttatás lírai világában. Az egyéni emlékezetet például a *Most mondjam?* című versében alakítja kollektív történetté. A létezéshez viszonyuló alapattitűdje a mulandóság állandó hangsúlyozása és megélése ellenére sem a reményvesztettség, hiszen világszemlélete a jövő felé mutat. A jövőben lesz feladatunk a problémák megoldása, a művészet céljává pedig a jövőbeli konfliktusokra való felkészítés válik. A megoldásokhoz a kreativitás vezet el, így a költő esélyt ad a művészetnek, hogy vizsgálhasson a hétköznapi életre.

A kötetben izgalmas érintkezések olvashatók az elődök költészetével, akiknek sorait termékenyen építi be versei szövetébe. József Attila egyes verseinek újraértelmezését például úgy végzi el, hogy összefogott vezényletében a kompozíciónak nincs stíláris kettőssége, hiszen kitűnően keveri a színeket, árnyalja a szólamokat. Ilyen hangzás a versek érzékeny szövetén nem hagy nyo-

mot, változatosságot inkább a strófákon átívelő finom tempóingadozások mutatnak: „Láttam mennyi poézis törtet: / gázkamrák, enyészet. / Szántani minek a nyomodba? / E száz év alatt a földbe e nélkül is, / mennyi minden belefért. S ami sarjad, majd én letaposom, / ha nem jönnek rá a varjak. / De bármi volna munkám, / tudom, velem soha meg nem unná” (*Hát ez van Istenem*).

A versek színvonala végig egyenletes, túlnyomórészt nélkülözik a metaforikusságot. Az egyes darabokat az analógiás gondolkodás teszi összetetté, többretegűvé. Az intellektuális érzékenységre épülő kompozíciók azonban – ami által valóban sok szférát képesek bejárni az egyes darabok – megkeményítik a hangzást, tompítják a drámai kifejezést. A kötet az érzelmek nyíltabb megmutatkozásával sok helyen adós marad. Az emlékképek egymásra rakódva alakítják ki a látványanyagot, melyek szöveggé formálva feloldódnak, s az eredeti emlék csak alig érezhető.

A költő sajnos lehalkítja magában az érzelmeket, inkább a szemlélődés által megszülető asszociációk, tűnékeny reflexiók, a filozofikus megfigyelések köre építi a kompozíciókat. Az alapézés, alapszesztus zenébe foglalása ezért kibontatlannak tűnik, de ugyanez a költői törekvés segíti a fiatal tehetséget abban, hogy uralhassa kompozícióit. A felülettér és az élmény közötti távolságtartás képességét is ez a tendencia hozza létre, s ebből a viszonyból bontja ki a műveket, hogy aztán a koncentrált hangzás élményével fejezhesse le olvasóit.

Ennek a hangoltságnak a következményeként alakul ki tehát a kötet karaktervilága. A konkrét megfigyelések és asszociációk elmentéteként így tudja bevilágítani a látványteret a tágasság, s egy magasabb szellemi valóság jön létre. Ez a technika természetes nyelvvé, módszerré válik a kötetben. Kürti László továbblépését is ez az érzékeny asszociatív és absztrakciós gondolkodási mód segítheti majd.

KISS HERMINA